

AY'IN DURUMLARI*

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berekâtühû!..

Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler! Bakara Sûre-i Şerifesi'nin 189. âyet-i kerimesine geldik. Bu akşamki sohbetim, bu âyet-i kerimeyle ilgili konularda olacak. Önce âyet-i kerimenin mübarek metnini besmele çekerek okuyalım!

*Eüzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm.
Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm:*

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ
وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ
ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ
مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

(البقرة: ١٨٩)

(Yes'elûneke ani'l-ehilleh, kul hiye mevâkîtü li'n-nâsi ve'l-hacc, ve leyse'l-birru bi-en te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ ve lâkinne'l-birre meni't-tekà, ve'tü'l-büyûte min ebvâbihâ, ve'tteku'llâhe lealleküm tüflihùn.) (Bakara, 2/189) Sadaka'llâhu'l-azîm.

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Bu ayet-i kerime hilâl hakkında... Yâni, ayın en ince şekli. Hilâl kelimesini Türkçe’de herkes bilir. “Çatma kurban olayım çehreni, ey nazlı hilâl!”den herkesin duyduğu bir şey.

(Yes’elûneke) “Sana soruyorlar ey Rasûlüm!” Muhatap Peygamber Efendimiz tabii. Allah-u Teâlâ Hazretleri Habîbine, Peygamber Efendimiz’e buyuruyor ki: (Yes’elûneke ani’l-ehilleh) “‘Bu hilâller nedir, ayın evreleri, inceliği, büyümesi nedir?’ diye sana soruyorlar. (Kul) Sen onlara de ki: (Hiye) O hilâller, o ayın evreleri, değişik şekilleri, dolunay, yarım ay, hilâl, biraz daha karışık şekilleri; (hiye mevâkîtü li’n-nâs) bunlar insanlar için vakitleri tesbit vasıtalarıdır, zamanları tayin etme fırsatlarıdır, vesîleleridir, araçlarıdır, aletleridir. (Ve’l-hacc) Haccın da tesbitiyle ilgili bir imkândır, vasıtaadır.”

(Ve leyse’l-birru bi-en te’tü’l-büyûte min zuhûrihâ) “İyi müslümanlık, dindarlık, böyle müttakî, muhlis bir insan olmak, birr ü takvâ sahibi olmak, evlere arkalarından girmek, gelmek değildir. (Ve lâkinne’l-birre) Birr ü takvâ sahibi halis muhlis, iyi müslüman, iyi dindar insan, (meni’t-tekâ) sakınan insandır. Yâni haramlardan, günahlardan Allah’ın rızasına aykırı işleri yapmaktan, ödevlerini ihmalden sakınan insandır.”

(Ve’tü’l-büyûte min ebvâbihâ) “Evlere kapılarından girin! (Ve’tteku’llâhe) Allah’tan sakının ki, korunun ki, (lealleküm tüflihûn) felâh bulasınız.” (Bakara, 2/189)

a. Ay'ın Yaratılışının Hikmeti

Şimdi burada, bir, Ay'ın durumları sorulmuş, buna verilen cevap var. Bir de, cahiliye devrinin ve Peygamber Efendimiz zamanında yaşayan insanların yaptığı, evlerin arkasından eve girmek adetinden bahsediliyor. Bunu dindarlık sanarak, takvâ sanarak, dînî bir usûl olarak uygulayan kimselerin yaptıkları şeyin yanlış olduğunu; aklı başa alıp, her şeyi tabî haliyle yapmayı tavsiye eden tarafı var ayet-i kerimenin.

(*Yes'elûneke*) “Sana soruyorlar.” Soranlar kimler?.. Tabii insanlardan bazıları sormuşlar Peygamber SAS'e. Bunların arasında ismi geçenlerden birisi de Muaz RA olacak. O zât-ı muhterem, o sahabi Peygamber SAS'e sormuş:

“—Yâ Rasûlallah, bu hilâlin durumu nedir? Bir zaman ince, ondan sonra kalınlaşıyor, sonra yusyuvurlak oluyor; sonra eksiliyor.” diye sormuş.

Bir sebep bu, Muaz ibn-i Cebel RA'ın ve Sa'lebe ibn-i Gunm isimli sahabilerin —*rıdvanu'llâhi aleyhimâ*— soruları.

Bunlara karşı, Allah-u Teâlâ Hazretleri bu ayet-i kerimeyi indirmiş: “Sana hilâlin durumlarını soruyorlar: ‘Bu hilâlin durumları nedir?..’ (*Mevâkîtü li'n-nâsi ve'l-hacc*) İnsanlar için zamanların dönemlerini gösteren, haccın zamanını gösteren işaretlerdir.”

Şimdi, insanoğlu tabii zaman denilen olayı, varlığı, kavramı ölçmek, tarif etmek ve zamanın belirli yerlerini tayin etmek, anlatabilmek istemiştir. Eskiden beri bu bir ihtiyaç... Bir olay, bir olaydan daha sonra oluyor, daha önce oluyor. Mazi var, şimdiki zaman var, gelecek zaman var... Bunu ne ile ölçeceğiz, bunu neye bağlı ölçelim, yâni hangi esasa bağlayarak ölçelim?..

Allah-u Teâlâ Hazretleri bunun için, Dünya'nın peyki olarak, uydusu olarak Ay'ı yaratmış. Ay Dünya'nın etrafında dönüyor. Yavru bir peyk, bir uydu. Dünya'nın etrafında dönüyor, Dünya'ya tesir ediyor ve insanlara çeşitli şekillerde görünüyor.

Çünkü, Dünya'nın etrafında dönerken, Dünya'daki Ay'ı izleyen insanın gözüne göre, Güneş'e bakan yüzü aydınlık görülüyor. Eğer Güneş, bakan kimsenin yan tarafındaysa, o zaman Ay'ın bir kısmını aydınlanmış görüyor ve bir kısmını karanlık görüyor. Ay bu sefer o yanlığın durumuna göre, bakan kimseyle Ay'ın ve Güneş'in açıların, konumunun haline göre, o aydınlık kısım az veya çok oluyor.

Eğer bakan kişiye göre Ay ile Güneş birbirine yakınsa, o zaman Güneş'in aydınlattığı kısım çok ince oluyor. Çünkü, aydınlanmış kısmı arkada kalıyor ve adeta Ay'ın arkasından bakmış oluyor insan. Çok ince oluyor.

Eğer Ay ile Güneş arasındaki açı büyükse, meselâ 90° ise, bu sefer Ay'ın yarısını aydınlanmış görüyor. Eğer açı 180° ise, yâni

bakan kimsenin Güneş bir tarafında, Ay da tam aksi tarafındaysa; bu sefer Güneş'in aydınlattığı bütün tarafı gördüğünden, dolunay oluyor. Öbür tarafa dolaştığı zaman da, bu sefer yine yarım hale geliyor. Ama o zaman, evvelki aydınlanan kısmın karanlıkta kaldığını, bu sefer evvelce karanlık olan kısmın aydınlık olduğunu görüyoruz. Yâni, durum değişiyor. Çünkü, bu sefer 180 derecelik bir dönüş, yarım dönüş yapmış oluyor Ay.

Şimdi bu tabii bir durum... Bunu ilk insanlardan beri insan nesli, Ademoğlu hep görüyorlardı. Ve Ay'ın belirli zamanlarda muntazam olarak karşılıklarına çıkmalarından, zamanı bölümleyebiliyorlardı. Buradan ay dediğimiz olay doğmuştur. Kamerî ay, yâni Ay'ın ilk görüldüğü hilâl halinin, sonra dolunay haline gelmesiyle ilgili halin tekerrürü, insanların zihinlerinde tabii bir zaman birimi meydana getirmiştir; buna ay diyoruz. Yâni, 29-30 gün olan bir zaman birimi.

Ay deyince biz iki şey anlıyoruz. Bir gökteki cisim, kamer; bir de senenin on iki parçasından birisi. Bunları şaşırılmamak için ayrı kelimeler kullanmamız lâzım! Araplar buna *şehr* derler. *Şehrü ramazan*, *şehrü receb*... gibi. Ötekisine de *kamer* derler. Bizde ay deyince, hem zaman birimi olan yılın on ikide biri anlaşılıyor, hem de gökteki cisim anlaşılıyor. Karışıklık oluyor. *Aydede* dersek, belki o zaman gökteki cisim daha iyi anlaşılabilir olur. Anlaşılması kolay olsun diye, biz öyle diyelim!

Şimdi Aydede dolayısıyla, insanlar bir aylık zaman birimini eskiden beri tanımışlardır. Binâen aleyh doğaldır, tabii bir zaman birimidir.

(*Kul hiye mevâkîtü li'n-nâs*) “İnsanlar için vakitlerdir, vakit işaretidir.” deniyor ki, bütün insanlık için, Hazreti Adem Atamız’dan bize kadar ve bizden sonra da bir zaman şeklidir.

Bu senenin on ikide biri olan bir aylık zamandan da, yine ayın durumlarına göre, hafta çıkmıştır. Çünkü Ay, bir bakıyorsunuz, hilâl oluyor; bir bakıyorsunuz, yarım ay oluyor... Bir bakıyorsunuz tam ay oluyor, dolunay oluyor, mehtap oluyor... Bir bakıyorsunuz yine yarım oluyor. Bu da bir aylık zamanın, dört şeklini insanların gözünün önüne serdiği için, dikkat edilirse çok eskiden beri, dünyanın her milletinde bir de hafta çıkmıştır.

Hafta niye yedi gündür de, dokuz gün değildir, altı gün değildir, beş gün değildir?.. Çünkü, Ay’ın yarım ay haline gelmesi yedi günde oluyor. Dolunay haline gelmesi de yedi günde oluyor. Tekrar yarım hale gelmesi yine yedi günde oluyor. Tekrar kaybolması yedi günde oluyor... Yirmi sekiz, küsuratıyla yirmi dokuz; işte bir ay oluyor. Tabii o küsuratı insanlar ince, hassas aletler olmadan anlayamazlar.

O bakımdan hem senenin bölümleri, hem de hafta dediğimiz olay, insanlar için bir zaman ölçüsü olarak çıkmıştır. Tabii Güneş’in de görülmesi kaybolmasıyla, gece gündüz zamanı çıkmıştır.

Cenâb-ı Hak Ay'ı yaratmasaydı Dünya'nın etrafında... Yâni farzlar, ihtimaller üzerinde duralım: Ay yaratılmamış olsaydı ne olurdu?.. O zaman, insanlar Güneş'in etrafında Dünya'nın dönmesinden bir senelik zaman birimini ölçemezlerdi, anlayamazlardı. Çok ince bir alim, derin, bu işin üzerinde duran bir kimse belki anlardı da, başkaları anlayamazlardı.

Hakîkaten, hilâlin böyle değişmesi, insanlara umumî olarak bir zaman birimi. Yâni fakir, zengin, parası olan, olmayan, alet kullanabilen, kullanamayan, dağdaki çoban, köydeki köylü, şehirdeki medenî insan; hepsi için bir zaman birimi... Hikmeti bu. Yâni, yaratılmasının şekli ayrı; ama bir de sebep ve hikmeti, insanlar için bunun zaman birimi olmasıdır. Zaman birimi işareti olmasıdır.

Ve bir de, İslâm'ın en büyük ibadetlerinden hac da yine Ay'ın durumuyla ilgilidir. Tabii, Ramazan da Ay'a göre tutulur. Yâni, oruç ve hac gibi iki mühim ibadet, İslâm'ın emrettiği iki temel ibadet yine bu Ay'la ilgilidir. Bunlarla ilgili olarak ayet-i kerimeler geçiyor. Meselâ:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ

(البقرة: ١٨٥)

(Şehru ramadâne'llezî ünzile fîhi'l-kur'an.)
“İçinde Kur'an'ın indirildiği, veya hakkında Kur'an-ı Kerim'in indiği Ramazan ayı.”
(Bakara, 2/185) Sonra:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

(البقرة: ١٩٧)

(*El-haccü eşhürun ma'lûmat.*) “Hac belli aylardadır.” (Bakara, 2/197)

Sonra, birisinin beyi vefat edince, hanımının iddet beklemesi gerekiyor. Yâni, “O vefat eden kimseden evlâdı olacak mı, olmayacak mı?” diye:

يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

(البقرة: ٢٣٤)

(*Yeterabbasne bi-enfüsihinne erbeate eşhurin ve aşrâ.*) “Dört ay on gün kendilerini bir kollasınlar bakalım, bu müteveffâdan bir evlâdı olacak mı? Hemen başkasıyla evlenirse, acaba vefat edenin mi çocuğuydu, yoksa yeni evlenilenin, yeni kocanın çocuğu mu, o karışacak.” (Bakara, 2/234) O da aya bağlı.

Ondan sonra, boşanan kadınlarla ilgili, çocukların emzirilmesiyle ilgili çeşitli hükümler, hep bu ay hesabına bağlanmış. Hikmeti bu.

Mevâkît sözü, *mîkât* sözünün çoğuludur. *Mîkât* da vakit sözünden geliyor. *Vakate*, *vakt* dediğimiz, zaman dediğimiz şey. Ondan *mîkât* da vakti ölçmeye yarayan araç, vasıta, alet. İf'âl, ism-i âlet sîgasıdır biliyorsunuz. Vakıt ölçü birimi... Demek ki, zaman olarak kullanılıyor.

Bir de tabii biz müslümanlar, sizler, bizler biliriz ki, haccın mîkatı var. O ne demek?.. O da mekânı gösteriyor. Yâni, hacca giden bir insanın ihramı en son giyeceği nokta... Oradan öteye ihramsız geçemez, ihramlanıp öyle geçmesi lâzım! İşte Zü'l- huleyfe, veya Yelemem veya, Yemen'den gelenlere göre şurası, Irak'tan gelenlere göre şurası diye bir yer. O da mîkat mekânı, muayyen bir zamanı gösteriyor ama, o da yâni, "Artık, bu zamandan itibaren ihramlı olman lâzım gelir!" diye, yine o da vakitle ilgili olarak zikredilmiş bir kelime.

Yâni, vakit işareti, zaman işareti demek oluyor mîkat. Zamanı ölçme aleti oluyor. İnsanlar için bu böyledir. Evet, böyle olmuştur; çeşitli milletlerin hepsi, Alman, İngiliz, Fransız, Ortadoğu'daki ülkeler, hep haftayı biliyorlar, yedi gün. Ay'ı da biliyorlar, hilâlin durumundan dolayı.

Bir hac zamanının tesbiti için vasıtaadır. Hac çok önemli bir ibadet... Yâni, din evrensel, hac da bütün dünyadaki müslümanları ilgilendiren çok mühim bir ibadet. Namaz kişisel, oruç kişisel, insanın ruh terbiyesiyle, irade terbiyesiyle ilgili... Zekât toplumsal... Fakirleri, başkalarını da düşünmeyi sağlıyor İslâm. Hac, dünya çapında, yâni küresel bir ibadet olmuş oluyor. Çok önemli bir ibadet, çok muhteşem bir ibadet ve çok hikmetli, çok yerli yerinde, çok faydalı bir ibadet...

İşte hilâl budur. Tabii işi astronomların, yâni ilm-i heyetçilerin bakış açısıyla anlatmıyor.

Astronomi ne demek?.. *Star* yıldız demek, *nomi* de ilim mânâsına geliyor. *Astronomi*, yıldız ilmi demek oluyor; gök ilmi, gökbilim. *İlm-i heyet* derlerdi ecdadımız. Cenâb-ı Hak, hikmetini söylemeye salâhiyetli makam olduğu için, gökbilim cevabı vermiyor.

“—Yeri göğü, insanları Allah niye yarattı? Sizi bizi Allah niye yarattı?.. Şimdi nasıl yaratıldığı ayrı, ama niçin yaratıldı? Sebep ne, hikmet ne?..”

İmtihan için yaratıldı.

لِيَبْلُوكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

(r: الملك)

(*Liyablüveküm eyyüküm ahsenü amelâ*) (Mülk, 67/2) “Hanginiz Allah’a daha güzel kulluk edeceksiniz?” diye Allah bizi yarattı. Yâni, hayatın gâyesi bu. Hayatın gayesi ne?.. Allah’a güzel kulluk etmek; Allah’ın emirlerini tutup, imtihanı başarmak...

Ana hikmetleri, ana gayeyi kim söyleyebilir?.. Yeri göğü yaratan, alemlerin Rabbi söyleyebilir. Yoksa, başka insanlar bu hayatın amacını, gâyesini anlayamazlar. Çoğu kimse de söylendiği halde anlamıyor, hayatını amacına, gâyesine uygun olmayan şekilde geçiriyor. İmtihanı kaybedip gidiyor.

Bir öğrencinin okulda okumasını amacı nedir? Okulu bitirecek, bilgili insan olacak, hayatta başarılı bir insan olacak. Çocuk okula gider de,

amacına uygun olarak işleri yapmaz, futbolla, sinemaya kaçarak, kahveye giderek, kötü alışkanlıklar edinerek vakit geçirirse; sınıfı geçer mi?.. Okuldan mezun olur mu, diplomayı alır mı?.. Hayatta kendisine fayda sağlayacak rütbeleri kazanır mı?.. Kazanamaz.

İşte böyle, hikmetleri Cenâb-ı Hak söylüyor. Bu da Kur'an'ın hak kitap olduğunu, Peygamberimiz'in hak peygamber olduğunu gösteren, ince, sezenlerin güzelce sezebileceği bir husustur. Hikmeti söylüyor Cenâb-ı Hak. Yâni deseydi ki:

“—Ay bir gök cisimidir, dünyaya bağlı bir uydudur, etrafında dönüyor. Dönerken, Güneş'in ışınlarına bazen göğsünü veriyor, bazen yanını veriyor, bazen sırtını veriyor. Ondan dolayı biz de ona bakarken o muhtelif yerlerde olduğundan yandan, önden, arkadan baktığımızdan; arkadan bakınca hiç aydınlık görmüyoruz. Önden baktığımız zaman, tam dolunay görüyoruz. Şu taraftan, bu taraftan baktığımız zaman yarım yarım görüyoruz.” diye, böyle bir şekil çizip anlatmıyor, hikmeti söylüyor. Ne kadar güzel!..

(*Kul hiye mevâkîtü li'n-nâs*) “Sen onlara de ki: O hilâller, o ayın evreleri, değişik şekilleri, dolunay, yarım ay, hilâl, biraz daha karışık şekilleri; bunlar insanlar için vakitleri tesbit vasıtalarıdır, zamanları tayin etme fırsatlarıdır, vesîleleridir, araçlarıdır, aletleridir. (*Ve'l-hacc*) Haccın da tesbitiyle ilgili bir imkândır, vasıtaadır.”

Kâinatın yaradılışının hikmetini bilmek, insan için salâhiyetli bir yerden bunu duymak ne kadar güzel!

Sonra, (*Ve leyse'l-birru bien te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ ve lâkinne'l-birre meni'ttekà*) “Dindarlık evlere arkasından girmek değildir; dindar insan Allah’tan sakınan insandır.” diye bir cümle geliyor.

Bu ilk, kamerin, Ay’ın durumlarıyla ilgili husustan sonra bunun gelmesinin sebebi ne? Çünkü hac edecek insanların bir takım yanlış adetleri var, onları düzeltmek sadedinde, yaptıkları yanlışlıkları düzeltmek için böyle buyruluyor.

Hilâl, ayın ilk iki gününde incecik olduğu zamanki ismidir. Artık üçüncü güne girdi mi, Araplar *kamer* derler. Son iki gündeki ismine de gene *hilâl* derler ama, birinci *hilâl*le ikinci *hilâl* arasında farklar vardır. Ben bunu her zaman söylüyorum. Bilmeyenler için yine yeri geldiği için söyleyelim:

Güneşin battığı zaman, güneşin battığı tarafta, hemen güneşin battığı yerin biraz yukarılarında, eğer ince bir *hilâl* görüyorsanız, işte bu yeni *hilâl*dir. Onun için Osmanlı ecdadımız, “*nev hilâl*” demişler. *Nev*, (İngilizce’si *new*) Farsça’yla Avrupa dilleri kardeş olduğundan, aynı mânâyâ, yeni demek. *Nev hilâl*, yeni *hilâl* demek, yeni ay. Çünkü incecik, daha yeni başladı.

Tabii, bu yeni ay ne olur? Ertesi gün biraz daha yüksekte, biraz daha kalın... Daha ertesi gün biraz daha yüksekte, biraz daha kalın...

“Ne kadar yüksekte?” dersiniz; aşığı yukarı 29 gün 12 saat, řu kadar dakikada dünyanın etrafında döndüğü için, her gün ne kadarlık bir açı yayı takip edeceği belli. 360 dereceyi 30’a bölersek, 12 çıkar. Her gün 12 derece daha yukarıya çıkacak. Yâni ufuktaki cisimleri, yıldızları, açısına göre ölçebilen bir teleskopunuz varsa, her gün 12 derece daha yukarıya kaldıracaksınız ayı görmek için.

Çünkü dönüyor ay. Hem yukarı çıkacak, hem de güneşle olan aralığı açıldığı için, güneşe yakınlığı fazlalaştığı için, bizim güneşin aydınlattığı kısmını görmemiz daha fazla olduğundan gittikçe kalınlaşacak. Hem yukarı çıkacak, hem kalınlaşacak; hem yukarı çıkacak, hem kalınlaşacak... Sonra dolunay olacak. Ondan sonra artık arkasından bakmağa başladığınızda tekrar küçülecek, küçülecek. Yine yarım ay hali görünecek. Dolunay değil de yarım ay, yarım dilim, yarım kamer, yarım aydede hâli olacak.

Tabii her gün elli dakika, kırk dokuz dakika daha geç doğacak ufuktan. Çünkü bunları da topladığımız zaman, bir günün yirmi dört saati ediyor. Geç doğacak, geç doğacak, gece on birde, on ikide doğmaya başlayacak... Birde, ikide doğmaya başlayacak, gittikçe incelemek tabii. Sabaha doğru, güneş doğmadan önce, camiye giden kimseler bilir; göğe baktığı zaman berrak havada yine ince hilâli görürler. Çünkü daha doğmadı, bu tarafı aydınlatıyor. Ona da *eski hilâl*, *köhne hilâl* derler. Çünkü artık ay eskidi, bu dolunay hâlinden zayıflaya zayıflaya bu hale geldi.

O köhne hilâlin, köhne hilâl olduğunu bilmek lâzım! Çünkü bazıları, “Biz hilâli gördük.” diyorlar. Gördün ama, ne zamanda gördün?.. Ramazan’da herkes heyecanla yeni hilâli beklerken, bazıları:

“—Ben gördüm hilâli.” diyor.

Yok, senin gördüğün Şaban’ın hilâli, köhne hilâli gördün sen.

“—Nerede görecek?..”

Güneşin battığı yerde, güneş battıktan sonra, ufuktan biraz yukarıda hilâli görecek; yeni hilâl odur.

b. Arapların Yanlış Adetleri

Bunu böylece anlattıktan sonra, bu Arapların bir takım yanlış adetlerinin düzeltildiği kısma geliyoruz. Neymiş yanlış adetleri?..

Bir: Araplar, cahiliye devrinde bir adam bir şeye niyet eder de yapamazsa, seyahate niyet eder de sonra onu yapmaktan vazgeçerse, evinin kapısından girmezmiş, arkadan girermiş. Bir sene böyle devam edermiş. Bunu da birr ü takvâ sayarlarmış, dindarlık sayarlarmış. Yâni, “Sözümüzde duramadık, yapamadık bu işi; bari arkadan girelim!” filân gibi bir ters düşünce.

Ensar, —Peygamber Efendimiz’in Medine’ye gittiğinde ona yardımcı olanlara *ensar* deniliyor ya; muhâcirîn ve ensar— umre yaptıkları zaman böyle örtülü bir yere girmezlermiş, kendilerini zahmete sokarlarmış. Eve, bağa, çadıra

kapılarından girmezlermiş. Ev kerpiçtense, arka tarafından girerlermiş. Çadır ise, arka tarafına dolaşırlarmış. Bunu da bir adet olarak dindarlık sayarlarmış. Aksi yapılırsa rahatsız olurlarmış.

Cahiliye zamanında da Araplar, ihrama girdikleri zaman, evlerinin, çadırların arkasını delerlermiş, oradan girer çıkarlarmış; ana kapıdan çıkmazlarmış. Yalnız böyle çok dindar sayılan kabileler var, yâni hamâset-i dîniyyeleri, dînî bakımdan şöhretleri olduğundan, onlara *humus* deniliyor. Kureyş, Kinâne, Huzâa, Sakîf, Haysem, Benî Âmir, Benî Nasr gibi kabileler evlerine girmezler, çadırda gölgelenmezler, tereyağı yemezler, keş yemezlermiş... Yâni, bir takım yasaklar koyuyorlar kendilerine, dindarlık nâmına...

Bir gün Peygamber Efendimiz, ihramlıyken bir bostana girmiş ve bostanın kapısından çıkmış. Arkasından da, Kutbetü'bnü Âmir isimli ensardan olan şahıs da, kapıdan çıkmış. İki de ihramlı.

Demişler ki:

“—Yâ Rasûlallah, bu Kutbetü'bnü Âmir tüccardır; bunun seninle beraber çıkması doğru değil. Sen hamâseti dîniye sahibi, *ahmes* olan insanlardansın, yâni Kureyş'tensin. Yâni sen girebilirsin ama, bunlar giremezler.”

Peygamber Efendimiz o zâta demiş ki:

“—Niye böyle yaptın? Bu yaptığın şeyi yapmaya seni ne sevk etti?” diye sormuş.

O da çok tabii bir cevap vermiş, demiş ki:

“—Senin öyle yaptığını gördüm, ben de senin yaptığın gibi yaptım yâ Rasûlallah! Seni taklit ediyorum, senin peşinden gidiyorum, sana uyuyorum.”

Peygamber Efendimiz Kureyş’ten, daha imtiyazlı bir kabileden ama, adam demiş ki:

“—Benim dinim, senin dinindir. Yâni sen ne yaparsan, ben aynen onu yaparım!”

Onun üzerine, bu ayet-i kerimenin bu kısmı inmiş. Yâni:

“Böyle kapıların arkasından gitmek, kapılardan geçmemek, çadıra girmemek, gölgelenmemek, tereyağı yememek.. vs. Bunlar

kendilerinin koyduğu şeyler, bunların aslı esası yok, bu takvâ değil, dindarlık bu değil... Böyle yanlış cahiliye uygulamalarını, düşüncelerini bir kenara atın! (*Leyse’l-birrü bi-en te’tü’l-büyûte min zuhûrihâ*) Evlere böyle arkalarından girmek birr ü takvâ değildir. Birr ü takvâ sahibi olmak, yâni iyi dindarlık, Allah’tan korkmak, hâlis, sâlih bir kimse olmak, böyle birtakım formaliteler, birtakım anlamsız, hikmetsiz yasaklar değildir. (*Ve lâkinne’l-birra meni’ttekà*) Birr ü takvâ sahibi insan, yâni iyi insan, iyi müslüman, dindar insan, Allah’tan sakınan, korunan insandır.”

c. İyi Müslümanlık Takvâ ile Olur

Ittekà-yettakî, korunmak, sakınmak demek. *Meni’ttekà* korunan kimse. Kimden korunuyor?

Yâni takvâ ehli insan kimden korunuyor? Bir: *Itteku'llâh*; Allah'tan korkuyor. Yâni müttakî insanın ilk korktuğu nedir? Allah'tır. Neden korkar Allah'tan? İki sebepten korkar:

1. Hatalı hareket ederse, Allah cezalandırır diye korkar. Tabii suçlu korkacak. Elbette korkacak.

الْخَائِنُ خَائِفٌ

(*El-hâinü hâifün*) Hâin de korkak olur, suçlu da elbette korkacak. Ondan korkar. Suç işlememeye dikkat eder, sakınır. Haramlardan, günahlardan sakınır. Takvâ budur.

2. Bir de suç işlediği zaman, ya Allah sevmezse diye, sevgisini kaybetmeyeyim diye korunur, sakınır insan. O daha yüksek bir korunma, daha yüksek bir duyguyla.

İşte oveya busebeple, yâni cezaya uğramayayım diye, veyahut sevgiyi kaybetmeyeyim diye iyi kul olmaya çalışmak, böyle hatalı hareket etmekten sakınmak berr ü takvâdır. İşte berr sahibi insan, daha önceki ayetlerde geçmişti açıklamıştık: *Berr*, iyi olmak demek. İyi olan kimseye de *berr* derler veya *bârr* derler. İyiliğin çeşitleri var. Bir kere evlât iyiye anne babasına, (*berren bi- vâlideyhi*) derler. Yâni, anne-babasına karşı iyi insan derler. Yâni, iyi insan olmak sakınmakla olur.

Demek ki, dikkat etmek, haramlardan, günahlardan sakınmak, korunmak, sakınmak güzel bir şeymiş.

Hazret-i Ömer sormuş da, cevabını almış ya meşhur sahabiden:

إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ أَبِي بِنِ
كَعْبٍ عَنِ التَّقْوَى فَقَالَ لَهُ أَمَا سَلَكَتَ طَرِيقًا
ذَا شَوْكٍ قَالَ بَلَى قَالَ فَمَا عَمِلْتَ قَالَ شَمَّرْتُ
وَاجْتَهَدْتُ قَالَ فَذَلِكَ التَّقْوَى

(Inne umere'bnü'l-hattâbi radiya'llâhu anh, seele übeyye'bnü kâ'bin ani't-takvâ) Ömer ibn-i Hattab RA, Übey ibn-i Kâ'b RA'a, "Takvâ nedir?" diye sordu.

(Fekâle lehû) O da ona dedi ki:

(E mâ selekte tarîkan zâ şevkin?) "Sen dikenli bir yolda, tarlada yürümedin mi?"

(Kâle: Belâ) "Evet, yürüdüm." dedi. (Kâle: Femâ amilte?) "Ne yaptın?" dedi.

(Kâle: Şemertü ve'ctehedtü) "Dikenler eteklerime takılmasın diye dikkat ettim. Ayağımı bastığıım zaman, dikenler acıtmasın diye, bastığıım yere dikkat ettim."

(Fezâlike't-takvâ) "İşte tâkvâ budur." dedi.

Demek ki, insan dünya hayatını yaşarken, dikenli bir tarlada yürüyormuş gibi; haramlar ve yanlışlıklar da diken gibi, çalı çırpı gibi, ayağı acıtan, elbiseyi yırtan şeyler gibi... Takvâ, onlardan sakınmak gibi oluyor yâni.

Müttakî; sakınan, çekinen, korunan...
İttekà, *vikàye* kökünden geliyor, korunmak kökünden... *Birr ü takvâ* sahibi insan, kendisini koruyan, korunan kimsedir.

Daha önce geçmişti:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ
وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى
الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي
الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ
وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ
فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

(البقرة: ۱۷۷)

(*Leyse'l-birre en tüvellû vücûhekim kıbele'l-meşriki ve'l-mağribi ve lâkinne'l-birre men âmene bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve'l-melâiketi ve'l-kitâbi ve'n-nebiyyîn, ve âte'l-mâle alâ hubbihî zevi'l-kurbâ ve'l-yetâmâ ve'l-mesâkîne ve'bne's-sebîli ve's-sâilîne ve*

fi'r- rikàb, ve ekàme's-salâte ve âte'z-zekâh, ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ âhedû, ve's-sâbirîne fi'l-be'sâi ve'd-darrâi ve hîne'l-be's, ülâike'llezîne sadekû, ve ülâike hümü'l-müttekün.)

[İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakîler ancak onlardır!] (Bakara, 2/177) diye, daha önce okuduğumuz ayetlerde geçmişti.

Birr ü takvayı tarif ediyordu o ayet-i kerimeler. Nedir iyi, dindar insan, birr ü takvâ sahibi insan?.. “Allah'a inanan, ahirete inanan, kitaba, peygamberlere inanan, ona göre hareket eden kimsedir.” diyordu.

(Ve'tü'l-büyûte min ebvâbihâ) “Böyle yalan yanlış gelenekleri, anlamsız, hikmetsiz işleri bırakın; evlere kapılarından girin!” Kapısı varken evin, arka tarafını delmenin bir anlamı yok... Eğer o câri olsaydı, herkes: “Allah Allah bu niye böyle yaptı?” diyeceklerdi. Evlere kapılarından girin! Allah'ın yasak kıldığı şeylerden, haramlardan, günahlardan sakının! İş öyle aksi yapmayın!

Bir de tabii burada bir işaret var: Peygamber Efendimiz'in asıl görevi, Allah'ın rızasını kazanacak yolları insanlara öğretmek... Yoksa gök cisimlerinin, ayın, güneşin durumlarını, gökbilimcinin anlattığı gibi anlatmak değil. Yâni böyle konuları sormayın! Yanlış yoldan, arkadan eve girer gibi, işe ters yönden bakmayın! Evin ön kapısından girin!

Peygamber Efendimiz'in asıl vazifesi ayın, yıldızın durumunu anlatmak değil ama, yeri gelince güzel de anlatıyor. Meselâ güneş tutulduğu zaman;

“—Peygamber Efendimiz'in oğlu öldü de, bak yas tutuyor, ondan tutuldu.” denilince, hutbeye çıktı:

“—Bu ay-güneş tutulması gök olayıdır, bunun bir kimsenin yaşamasıyla, vefat etmesiyle bir ilgisi yoktur.” diye, 20. Yüzyıl insanının alkışlayacağı bir açıklama yaptı.

Burada da öyle, yâni “Sadede gelin; böyle aykırı şeylerle, uzak şeylerle uğraşmayın, ana konulara yönelin! Mâlâyâniye sapmayın, faydalı şeylerin peşinde koşun! Ahiretinizi kazanmaya, Allah'ın rızasını kazanmaya bakın!” denilmiş oluyor. Yâni, mü'minin asıl vazifesi, Allah'ın rızasını kazanmaktır. “*İlâhî ente maksûdî ve rıdâke matlûbî*” cümlesiyle bunu ifade ediyoruz.

(*Ve'tteku'llàhe lealleküm tüflihûn*) “Madem iyi dindarlık sakınmakla oluyor, siz de o halde Allah'tan sakının! Kendinizi Allah'tan gelecek cezadan koruyun, sakının, cezalı duruma düşmemeye gayret edin!”

Yâni arabayı sürerken nasıl ışıklara dikkat ediyorsunuz, polisin ceza yazacağı bir şeyi yapmamaya çalışıyorsunuz; “Allah’tan sakınarak, korunarak, güzel kulluk yapın ki (*lealleküm tüflihûn*) felâh bulasınız.” buyuruyor Allah-u Teâlâ Hazretleri.

Biz de Allah yardımcımız olsun, takvâ ehli olalım!.. Günahları, haramları bilelim ve onlardan sakınelım!.. Sevapları bilelim, vazifelerimizi bilelim, yapalım!.. Şu hayatın ana gayesinin Allah’ın rızasını kazanmak olduğunu, bir imtihan olduğunu bilerek bu imtihanı kazanmaya gayret edelim, felâh bulalım!..

Allah-u Teâlâ Hazretleri, bize bu güzel sonuca ulaşmakta tevfiğini refik eylesin... Bize bunu nasib eylesin... Bizi güzel kulluk yapmaya muvaffak eylesin... Allah hepinizden razı olsun... Aziz ve sevgili izleyiciler ve dinleyiciler...

Es-selâmü aleyküm ve rahmetu’llâhi ve berekâtühû!..

Prof. Dr. Mahmud Es’ad COŞAN

22. 08 2000 - AVUSTRALYA

[Bütün TEFSİR DERSLERİ’ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü